

Arató Antal

Gárdonyi portrék az ex libriseken

A hazai ex libris művészet a 20. század elején indult virágzásnak. Korábban a jelentős főúri, egyházi könyvtárak belső táblájára ragasztott könyvjegyek általában a tulajdonosuk címerét ábrázolták, majd a polgári gyűjtemények részére készült lapokon – nemesi címer nem lévén – újabb, a megrendelő foglalkozására, kedvteléseire vagy éppen kedvenc írójára stb. utaló motívumok jelentek meg. Mivel a szép ex librisek műalkotásként is felkeltették a grafikai művészetek kedvelőinek érdeklődését, később már nemcsak azzal a céllal készültek, hogy a könyv tulajdonosát jelöljék, hanem hogy csere útján (egyéb kisméretű szabad grafikákkal, alkalmi lapokkal együtt) a műbarátok gyűjteményét gazdagítsák, kiállításokon mutassák be. Jellemzőjük, hogy valamilyen sokszorosító (fa- vagy linómetszet, rézkarc, rézmetszet stb.) eljárással készülnek, azaz a dúcokról készül, a művész által aláírt nyomatok eredeti műalkotások: művészi kvalitásuk mellett ez adja viszonylagos értéküket.

A gyűjtők különböző évfordulókra emlékezve gyakran készíttetnek in honorem, in memoriam típusú ex libriseket. Ezek közé tartoznak Nagy István, a jeles egri műgyűjtő által megrendelt metszetek.

Fery Antal (1906–1994) a szerencsi cukorgyár ösztöndíjasaként végezte el az Iparművészeti Főiskolát. Ezt követően elsősorban plakátokat, kereskedelmi nyomtatványokat tervezett, könyveket illusztrált. 1945 után – bűnéül róva fel, hogy néhány antibolsevista plakátot is készített – nem kapott megbízásokat, ám pótolta ezt az ex librisek készítésére vonatkozó hazai és külföldi megrendelések sokasága.

Egyéni és csoportos kiállításainak, a róla megjelent külföldi és hazai publikációknak a felsorolása szinte lehetetlen. Több mint 2000 fametszetű ex librist, alkalmi grafikát készített. (Vö. *Fery Antal. Élete, munkássága, alkotásainak jegyzéke*. Szerk. Fery Veronika. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Igazgatósága, Miskolc, 2005, 273 p.) Állandó kiállítása szülővárosában (ahol díszpolgárrá választották), a Zempléni Múzeumban tekinthető meg. Több kisgrafikai mappája jelent meg, 80. születésnapjára portrémetszeteiből adtak közre tisztelői egy kisebb válogatást. Metszeteire – így a bemutatott lapokra is – az erőteljes realista stílus, a kiegyensúlyozott, ám mindig változatos képszerkesztés, a feliratoknak a kompozíciókkal harmonikus, vagy azokat éppen kiegészítő, lezáró elrendezése jellemzi.

A Cegléden élő Nagy László Lázár (1935–) festő- és grafikusművész kisgrafikáit is számos alkalommal bemutatták itthon és külföldön. Don Quijote-sorozata, amelyet Cervantes születésének 450. évfordulójára készített (s önálló mappában is megjelent) bejárta Spanyolország és Olaszország kiállító termeit.

Több (pályázattal egybekötött) országos kisgrafikai kiállítást rendezett Cegléden. Podmaniczky-díjas (2006), 2008-ban Közép-magyarországi Prima Díjat kapott, 2010-ben Cegléd díszpolgárává választották. Viszonylag korai kisgrafikáján minuciózus aprólékossággal metsz ki szinte a dúc egész felületét, a kis méret adta emblemikus kifejezési lehetőségről lemondva kisebb, jelzesszerű alakos figurák megjelenítésével gazdagítja kompozícióját.

Trojan Mian József lengyel származású grafikusművész, 1957-ben települt át Magyarországra. Többek között, jó néhány, a magyar–lengyel történelmi kapcsolatokra utaló grafikát, grafikai sorozatot készített. Munkásságát rangos lengyel kitüntetésekkel ismerték el, elnyerte a Heves Megye Tanácsának Művészeti Díját. Nyolcvanadik születésnapján az Országos Idegennyelvű Könyvtárban és Egerben köszöntötték reprezentatív kiállításokon. Karakteres, már-már a karikatúrát közelítő portréja, egyenes vonalakat alkalmazó metszéstechikája jól jellemzi sajátos kifejezési lehetőségeit.

A hazai kisgrafikagyűjtők szegedi csoportjának tagjai jó húsz évvel ezelőtt elhatározták, hogy a városhoz kötődő jeles személyiségekről ex libriseken emlékeznek meg. Az így létrehozott „Szegedi pantheon” egyik lapja Torró Vilmos (1935–2001) fametszete. A Kovásznán élő, alkotó, lakatos végzettségű ezermester (kisplasztikákat, érmekeket is készített) autodidakta módon sajátította el a fametszést. Nagyszámú irodalmi vonatkozású metszete révén nemcsak a *Romániai Magyar Ki Kicsoda?*, hanem a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* is számon tartja. Tehetségét mi sem bizonyítja jobban, hogy a portrét nem síkban, hanem könnyed, perspektivikus háttérábrázolással (ahol a Móra Ferenc Múzeum korinthuszi oszlopokon nyugvó timpanonja is feltűnik) valósította meg.

A 20. századi magyar grafikusművészet eléggé meg nem becsült alakja Perei Zoltán (1903–1992). A világháborúban utászként szolgált, majd 1945-ben, harminckét

Torró Vilmos rajza

évesen, mint rendkívüli tehetséget vették fel a Képzőművészeti Főiskolára. 1956-ban Angliába távozott, ott voltak első kiállításai, az ő fametszetű illusztrációival jelent meg Mikszáth Kálmán *Szent Péter esernyője* című regényének angol nyelvű, bibliofil kiadása. Hazatérése után négy évig kellett várnia, amíg végül (a Gondolat Könyvesboltban) megrendezhette első kiállítását. A művészeti közélettől visszavonuló, örömhegy kis házában szerzetesi magányban alkotó művész a kisgrafikagyűjtők társaságában talált barátokra, tisztelőkre. Szívesen készített ex libriseket, a luganói nemzetközi biennálén második díjat nyert, ám személyesen nem vehette át, mert nem kapott útlevelet. Egy-egy témába belefeledkezve, saját kedvtelésére, több kisgrafikai sorozatot készített.

Ezek közé tartozik a *Magyar írók. 37 eredeti fametszet* című sorozat, amelyet a Jászberényi Járási-Városi Könyvtár adott ki 100 számozott példányban. Gárdonyi Gézárt ábrázoló metszetről is elmondhatjuk, amit B. Supka Magdolna írt, az egyetlen hivatásos művészettörténész, aki többször foglalkozott munkásságával. Az írók „szelleme, jellege szólal meg e fametszeteken, ha alakjuk megjelenítése kicsit szokatlan is illusztrálásunk történetében... Ismerőseink ők, s nem annyira a régi fényképekhez való hasonlóságuk miatt, hanem inkább arckifejezésük megdöbbentő belső jellemzettségétől, attól az emberi közvetlenségtől, ahogy a művész vésője megközelítővé teszi őket.”

Vén Zoltán (1941–) grafikusművészt aligha kell bemutatni a *Somogy* olvasóinak. A folyóirat idei első számát az ő grafikai illusztrálták, ugyanott munkásságát Varga István méltatta. Többek között az ő portré-metszeteit és rajzait láthatjuk a *Tündöklő forrás. Versek Berzsenyi Dánielről* (Szerk. Pomogáts Béla, Berzsenyi Kiadó, Kaposvár, 2012, 96 p.) című antológiában is. Jelentős képgrafikai munkássága mellett a hazai és nemzetközi ex libris pályázatokon több mint huszonöt díjat nyert, kisgrafikai New Yorktól Hongkongig számos közgyűjteményben megtalálhatóak.

Végezetül érdemes megemlítenünk, hogy Gárdonyi Géza – ha nem is készült részére ex libris – jól ismerte annak kifejezési lehetőségeit. Az *Én magam* című (Magyar Írás – Magyar Lélek Kiadó, Budapest, é. n.) című kötetében, amely az író rövid eszmefuttatásait, mint a bevezetőben írja „az én életem útszéléről tépegetett fűszálacskaít” tartalmazza, olvashatjuk az *Ex libris* című jegyzetét:

„Az enyém: Vén ember kezében égő gyertyavég. Gyermekek nyújtja a maga gyertyáját, hogy meggyújtsa. Az íróké: A gyöngytermő csiga nem attól szenved, hogy gyöngy terem benne, hanem azért terem benne gyöngy, mert szenved. Semmiféle emberi céhnek nem lehet céh-címere az a csiga, csak az írói céhnek. Lapozz végig egy irodalomtörténetet – akármilyen nemzetét –, a legnagyobb írók (költők) a legnagyobb kereszt hordozói. Még azok is, akik nem bajlódtak kenyérínséggel, mint Byron, Tolsztoj, Goethe, Madách, Berzsenyi.”